

4 Majoritehtaálbmot dáruiduhttima ja seanadeami birra

Jonas Stein
Førsteamanuensis (UiT)

Eva Josefsen
Professor, (UiT)

Else Grete Broderstad
Professor, (UiT)

Čoahkkáigeassu

Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna mandáhta mielde galggai dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid kárten earret eará guoskat majoritehtaálbmoga ja sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid oktavuhtii. Dát guoskkai erenoamážit dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaide vealaheami hámis ja ovdagáttuid leavvama bokte sápmelaččaid ja kvenaid/norggasuopmelaččaid vuostá. Kommišuvdna galggai maid leat vuodđun viidáset soabadeapmái sámiid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja majoritehtaálbmoga gaskka.

Vai sáhtta dadjat maidege majoritehtaálbmoga saji birra das ahte čorget dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid, de dárbbášuvvo eambbo máhttu dán álbmotoasi birra. Dát bargu guorahallá man olu

majoritehtaálbmot diehtá ja máhtta Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna barggu birra. Dasa lassin iskat mii movt majoritehtaálbmot jurddaša man dásis Norgga servodat diehtá dáruiduhttinpolitihka birra, ja maid leago rievdan man olu dihtet kommišuvnna bargoáiggis dahje raportaovddideami maŋŋel. Jearaldagat seanadeami ja kommišuvnna loahpparaportta birra leat maid oassin dáhtavuodus.

Dáhtamateriálatvižžojuvvojit viđa álbmotiskkadeamis mat čađahuvvojedje áigodagas 2021–2023, ja respondeanttat gulle eanas majoritehtaálbmogii. Iskkadeamit čađahuvvojedje oassin dutkanprošeavttas TRUCOM, ja lei Digsscore, UiB, mii čađahii daid. Respondeanttat ledje sullii 2000 olbmo guđe ge dan viđa iskkadanvuorus.

4.1 Álggaheapmi

Stuoradiggi ášahii «Kommišuvnna guorahallat dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuoda sápmelaččaid, kvenaid ja norggasuopmelaččaid vuostá (Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna)» (DSK) 2018:s. Mandáhtas čujuhii Stuoradiggi dasa ahte dat vearrivuodta maid sámi álgoálbmot ja našuvnnalaš minoritehtat kvenat ja norggasuopmelaččat leat šaddan vásihit stáhta aktiivvalaš assimilerenpolitihka bokte, lei váikkuhan oktavuhtii dáid joavkkuid ja majoritehtaálbmoga gaskka¹ (DSK, 2023).

Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnnat leat ášahuvvon mángga sajis máilmmis, muhto iešguđetlágan sivaidda geažil. Vuosttažettiin leat kommišuvnnat geavahuvvon reaidun mángga riikkas soadi, diktatuvrra dahje apartheida maŋŋá hukset ođđa demokratiijaid. Dáid kommišuvnnaid ulbmil lea čoavdit vuogádatlaš vearddaguid ja veahkaválddi riikka álbmoga vuostá, dás maiddá ášahit oktasaš ipmárdusa historjjas ja hukset luohttamuša ođđa stivrenráđdemii (Dancy & Thoms, 2022). Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnnat leat maiddáid dađimielde adnon dain stáhtain main demokrátalaš stáhta ieš lea leamaš vásttolaš vearddaguide ja vearrivuodaide, ii buot álbmoga vuostá, muhto álgoálbmogiid ja minoritehtaid vuostá (Skaar 2018). DSK Norggas lea okta dán maŋemus namuhuvvon kommišuvdnajoavkkus.

Dáruiduhttinpolitihka ja dan váikkuhusaid kárten galggai leat vuodđun ain viidáset seanadeapmái sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja majoritehtaálbmoga gaskka. Kommišuvdna oaččui maid bargun evttohit doaibmabijuid juohkit ja gaskkustit dieđuid ja máhtu dáruiduhttinpolitihka ja dan váikkuhusaid birra majoritehtaálbmogii. Kommišuvdna ipmirdii dáruiduhttinpolitihka earret eará dego «politihkalaš prográmmán». Dát politihkka ovdánahttui ollislaš politihkkan mii 1920-logus lei «inkorporerejuvnon eanas servodatosiide» (DSK 2023, 252), mas lei mihttun dat ahte sápmelaččat ja našuvnnalaš minoritehtat galge šaddat dáččan. Kommišuvdna čilge dan ođđaset ovdáneami sámi ja minoritehtaid vuoigatvuodaid guovtti oasis: giella ja kultuvra, ja eatnamat ja čázit. Raporttas čuožžu: «Vuoigatvuodát gillii ja kultuvrii leat leamašan oktasaččat, muhto eai ovttalárganat, eamiálbmogiidda ja našuvnnalaš minoritehtaide. Dát vuoigatvuodát leat olu juo čielggaduvvon. Nubbi oassi, eatnamat ja čázit, leat gullan dušše sápmelaččaide eamiálbmogin. Dákkó lea leamašan olu váddáset čielggadit vuoigatvuodaid» (DSK 2023, 315). Dáruiduhttinpolitihkka sápmelaččaid guovdu čuožai sihke giellalaš ja kultuvrralaš

vuoigatvuodaide, ja eananvuoigatvuodaide. Seanadeapmi eamiálbmotperspektiivvas² ferte dan dihte váldit goappaš dáid belliid vuhtii (Josefsen & Broderstad 2024). Iešguđetláganvuodát dáruiduhttinpolitihka sisdoalus ja erohusat vuoigatvuodagáibádusain sámi bealis ovtta dáfus ja našuvnnalaš minoritehtat nuppi dáfus, eai tematiserejuvnon duodi eanet kommišuvnnas, muhto das lea mearkkašupmi dasa movt dáhtat dán artihkkalis dulkojuvvojit. Ovdamearkka dihte sáhtta leat nu ahte respondeanttat eai leat jurddašan daid iešguđetlágan vuoigatvuodaipmárdusaid birra ja ahte dain lea mearkkašupmi dasa mii ipmirduvvo dáruiduhttimin ja mii sáhtta buktit seanadeami.

Dat movt mandáhta fáttmasta majoritehtaálbmoga ja kommišuvdna meannuda eamiálbmogiid/ našuvnnalaš unnitlogu ja eanetlogu oktavuoda, lea duogážin dán artihkkalii, ja mii jearrat man muđui ja man láhkai kommišuvnna bargu lea leamašan ávkin majoritehtaálbmoga máhttui dáruiduhttinpolitihka ja dan váikkuhusaid birra sámiide. Seammas lea ávkálaš fuomášuhttit ahte digaštallamat dáruiduhttima ja seanadeami birra leat olu viidát go dat mii dán artihkkalis lea fáddán. Dat guoská earret eará dasa manin dáruiduhttin šattai politihkalaš prográmmán Norgga eiseválddiide ja dan ipmárdussii ahte mii lea daid guhkes linjjáid dovdomearka majoritehta-eamiálbmogiid-minoritehta oktavuodain main leat asymmetralaš fápmooktavuodát.

Dán artihkkala analysaid ja figuvrraid vuodđun leat vihtta álbmotiskadeami mat leat čadahuvvon áigodagas 2021–2023 mas válllejumi leat vižžon Norsk medborgerpanelas (Norgga borgárpanelas) (Fimreite & Ivarsflaten, 2022). Áigehábmén dahká vejolažžan identifiseret movt majoritehtaálbmoga máhttu ja guottut leat rievdan Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna barggu áigodagas.

Artihkkalis čilgejuvvo vuossu movt «majoritehtaálbmot» boahká ovdan vuodđo- ja mearrádusdokumeanttain mat leat čadnon kommišuvnna bargui ja raportii, ja maiddáid proseassa dassáži go Stuoradiggi meannudii raportta. Mii čilget dasto oanehaččat diehtovuodu ovdal go ovdanbuktit bohtosiid dan viđa jearahallaniskademiid vuorus ja maid digaštallat daid. Loahpas mii buktit muhtun rávvagiid mat gusket kvantifiserenvejolaš máhttui eanetlogu dáruiduhttinpolitihka máhtu iešvuodaid ja ovdáneami birra ja vejolaš doaibmabijuid árvvu birra mat leat oaivvilduvvon dán jovkui.

¹ Dán artihkkalis oaivvildit mii doahpágiin majoritehtaálbmot buohkaid geat eai gula sámi álbmotjovkui eai ge dan guovtti našuvnnalaš minoritehtaide kvenat/norggasuopmelaččat. DSK ii oro definieren doahpaga, muhto atná dan eanas dainna lágiin go movt mii válljet dán artihkkalis dan dulkot.

² Mii dulkot doahpaga eamiálbmotperspektiiva sámi konteavsttas, kollektiivvalaš ipmárdussan máilmmis ja servodagas, sámi historjja, árvvuid, vuoigatvuodaid, kultuvrra ja vásáhusaid vuodul ja maid čanastaga vuodul eatnamiidda ja čáziide.

4.2 DSK duogáš ja movt majoritehtaálbmoga birra muitaluvo

DSK mearriduvvui áhahuvvot Stuoradikkis 2018:s. Duogáš dasa lei go Sámediggi čálii Gielda- ja ođasmahttindepartementii (KMD) 2015:s. Das ovddidii Sámediggi evttohusa áhahit guorahallankommišuvnna dáruiduhttinpolitihkas. Reivves čujuhuvvo erenoamáš dárbei kártet sámi internáhtamánáid ja ohppiid, ja maiddái gos ja makkár struktuvrrat dáruiduhttinapparáhtas ain leat dálá vuogádagain. Majoritehtaálbmot ii namuhuvvo. Departemeanta hilggui árvalusa, earret eará dan dihte go balai ahte maŋjel bohtet gáibádusat ekonomalaš doaibmabijuide, ja ahte kvenat sáhttet gáibidit sullasaš kommišuvnna (Habbestad, 2023, 5). Nu de ovddidedje guokte stuoradiggeovddasvástideaddji evttohusa Stuoradiggái (Representantforslag 30 S (2016–2017)). Dás ge ii namuhuvvon majoritehtaálbmot. Muhto das bođii ovdán oktavuohta majoritehtakultuvrii ja makkár guottuid dáruiduhttinpolitihkka lei dagahan majoritehtaálbmogii, dat bođii ovdán Bearráigeahččan- ja konstitušuvdnalávdegotti eanetloguárvalussii 2017:s áhahit dákkár kommišuvnna (Innst. 493 S (2016–2017)). Dán deattuhii lávdegoddi dehálažžan, vai sáhtta leat mielde loktet máhtu dán oasis álbmogis.

Stuoradikki mearrádusas 2018:s mandáhtas ja kommišuvnna lahtuid nammadeamis (Innst. 408 S (2017–2018)) lei majoritehtaálbmot hui oidnosis. Dát guoskkai earret eará mandáhta ulbmilii bidjat vuodu joatkit seanadeami sápmelaččaid, kvenaid/ norggasuopmelaččaid ja majoritehtaálbmoga gaskka. Viidáseappot galggai kommišuvdna geahččat movt dáruiduhttinpolitihkka váikkuhii majoritehtaálbmoga oidnui sápmelaččaide ja kvenaide/ norggasuopmelaččaide, árvalit doaibmabijuid movt buoridit majoritehta ja minoritehta gaskkas dásseárvvu, ja muitalit ja oahpahit dáruiduhttinpolitihka ja dan váikkuhusaid birra majoritehtaálbmogii. Sámediggi ja kvena organisašuvnnat maiddái tematiserejedje majoritehtaálbmoga iežaset cealkámušain Stuoradikki mandáhtabargui (gč. Inst. 408 S (2017–2018) mildosiid). Earret eará čujuhii Sámediggi cealkámušaide mat čujuhedje «eanetloguservodaga váilevaš máhttui sámiid birra» (Innst. 408 S (2017–2018). s. 10). Mánge informánta geat jearahallojuvvojedje TRUCOM-prošeavttas³, ovdanbukte maiddái vuordámušaid dasa ahte kommišuvnna bargu lei eambbo galgat fokuseret majoritehtaálbmogii danin go mandáhtas ledje maiddái sii mielde (Broderstad & Josefsen, 2023). Njukčamánu 2023 ovddiduvvui raporta Stuoradiggái ja meannuduvvui Stuoradikkis guovvamánu 2024.

Kommišuvnna raporttas adnojuvvui doaba *majoritehtaálbmot*⁴ 54 geardde.⁵ Oppalaččat geavahuvvo tearbma juogo referánsan čilge sápmelaččat ja eará minoritehtaid, dahje okta dain joavkkuin raportta ulbmiljoavkkuid listtus, ovdamearkka dihte «sápmelaččaid, kvenaid, vuovdesuopmelaččaid ja majoritehtaálbmoga gaskka». Majoritehtaálbmot namuhuvvo dárjjimusat dearvvašvuoda- ja sosiálaášiid kapihttalis (10 geardde) ja seanadankapihttalis (10 geardde). Kapihttalis kommišuvnna mandáhta, oktiibidjama ja metodaidd birra cealká kommišuvdna ahte sin barggus ledje sápmelaččat, kvenat ja vuovdesuopmelaččat álgojagiid ulbmiljoavku, muhto ahte “maŋemus jagiid lea kommišuvdna maiddái vuoruhán majoritehtaálbmoga” (DSK 2023, 122). Movt sii dahke dan dahje makkár iešvuodát dán vuoruheamis ledje, eai leat čilgejuvvon kommišuvnna raporttas.

Min diehtomateriálas ii leat jahki 2024 mielde. Sáhtta maid namuhuvvot ahte rabas gulaskuddamis cuoŋománu 16. b. 2024 maid Stuoradikki dárkkistan- ja konstitušuvdnalávdegoddi lágidii, mas sihke Sámediggi ja kvena/norggasuopmelaš organisašuvnnat oassálaste, ii adno sátni «majoritehtaálbmot» (Innst. 30 S (2024–2025)). Go Stuoradiggi meannudii DSK raportta skábmamánu 2024, de namuhuvvui majoritehtaálbmot/-servodat 29 ja 6 geardde lávdegoddeevttohusas (Innst. 30 S (2024–2025)). Majoritehtaálbmot namuhuvvui gávccii geardde stuoradiggedigaštallamis skábmamánu 12. b. 2024 (geahča debáhta Stuoradikkis, ášši 2, 12.11.2024), muhto ii leat namuhuvvon ii unnitlogu 78-čuoggásaš evttohusas, ii ge dain 17 čuoggás maid Stuoradiggi mearridii áššis.

4.3 Dáhtat ja metoda

Dát vihtta jearahallaniskadeami 2021 rájes 2023 rádjai addet erenoamáš vejolašvuoda oaidnit movt ássiid diehtu ja oaivilat Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna barggu birra leat áiggiid čađa rievdan.

Iskkadeamit dahkkojuvvojedje oassin dutkanprošeavttas TRUCOM, ja dan čadahii Digsscore, Bergena universitehta. Ja go dát lea okt panela, de jearahalle seamma responseantaid daid iešguđetlágan vuorui. Dainna lágiin sáhtta čuovvut movt álbmoga

⁴ Deaivansátni: majoritehtaálbmot/ majoritehtaálbmoga. Doaba ‘majoritehta’ gávdno 130 geardde (de leat namuhuvvon ohcansátni mielde), nu go majoritehtakultuvra, majoritehtadievdut ja -nissonat, majoritehtaduogáš, majoritehtaservodat, majoritehtagiella, jna. Doaba ‘majoritehtaálbmot’ adnojuvvo mandáhtas.

⁵ Dán 54 deaivamis gávdnojedje 6:s dain mandáhtas, 4 gávdnojedje áhahusaid ja organisašuvnnaid cealkámušain, ja 2 gávdnojedje mildosiin. Dat mearkkaša ahte leat 42 sierra deaivama kommišuvnna iežas teavsttain..

³ TRUCOM-prošeakta (2020–2024) studerii movt Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna dulkui ja čuovvolii sin mandáhta, geahča https://uit.no/project/trucom_no

oidnu iešguđetlágan áššiin rievddadit. Respondeanttat leat válljejuvvon soahtáhagas panelii, ja sii ovddastit dainna lágiin (N=2000⁶) Norgga álbmoga. Dehálaš lea fuomášit ahte dát dáhtat mitalit midjiide movt *majoritehtaálbmot* oaidná Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna.

Jearahallamis jerrojuvvui identifiserejit go respondeanttat sápmelažžan, ja/vai kvenan/ norggasuopmelažžan, vuovdesuopmelažžan, muhto ledje nu unnán vástádusat dán gažaldahkii ahte ii buvttedoarvái stuora diehtovuoda oaidnit leat go erohusat. Guorahallan dihte movt *sámi álbmot* oaidná Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna raporta čuovvoleami, ja ahte jus ledje earálágan oainnut, de geahččat movt dat spiehkastit *majoritehtaálbmogis*, de lei sáhttit válljet olbmuid Sámedikki jienastuslogus, vaikko dát jienastuslohku ii ovddas olles sámi álbmoga geat leat badjel 18 jagi. Kvenaide/ norggasuopmelaččaide dahje vuovdesuopmelaččaide eai gávdno vástideaddji registarat.

Jearahallamiin bivddiimet respondeanttaid árvvoštallat man bures sii jáhkke ahte eanas olbmot dihte dáruiduhttima birra (gč. čuovvovaš kapihttaliid máhtu birra). Jearahallaniskadeamis eai jearran respondeanttaid máhtu birra, daningo infrastruktuur mii geavahuvvui (KODEM) ii atte vejolašvuoda jearrat njuolga máhttogažaldagaid. Dat lea danin go háliidit ahte panela galgá iskat respondeanttaid guottuid iige sin máhtu. Ovdalaš surveydutkanmušat leat čájehan ahte go olmmoš mihtidišgoahtá iežas máhtu, de olbmot luhpet panelas. Sáhtta goitge leat miellagiddevaš geahččat man olu ássit jáhkke ahte olbmot muđui dihtet dáruiduhttinpolitihka birra.

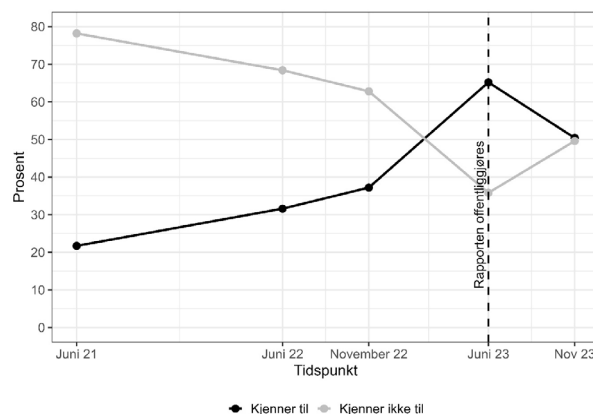
Buot tabeallain maid čájehit lea adnon dásen (dár. vekting) nu movt Norsk Medborgerpanel lea ávžžuhan. Neahttasiiddus <https://www.uib.no/medborger> lea vejolaš lohkat vuđolet dieđuid panela birra. SIKT Surveybánkkus⁷ sáhtta lohkat eambbo detáljaid juohke gažaldagas maid TRUCOM:s jearrá ja ieš sáhtta maid dingot dáhtaid. Jearaldagat TRUCOM:s leat gieđahallojuvvon vuorui 21 (geassemánu 2021), 24 (geassemánu 2022), 25 (skábmamánu 2022), 27 (geassemánu 2023) ja 28 (skábmamánu 2023).

⁶ Vuorru 21, N=2023, vuorru nr 24, N=2046, vuorru 25, N=2336, vuorru 27, N=1997, vuorru 28, N=2018. Respondeanttaid lohku lei oassi TRUCOM ja Digsscore šiehtadusas. Jus eai leat buohkat oassálastán, de dat boahtá ovdal Digsscore metodegirjii, muhto oppalaččat lei hui alla jienastanproseanta panelas. Dáid jearaldagain leat badjel 99 % vástidan buot gažaldagaid. Olbmot leat válljejuvvon dainnalágiin vai ovddastit sohkaelliid, agiid, geografijja dásedit ja guovttejuogut oahppodási.

⁷ <https://surveybanken.sikt.no/no/series/ed271b1c-2595-47e4-8c97-3fcc00f02368>

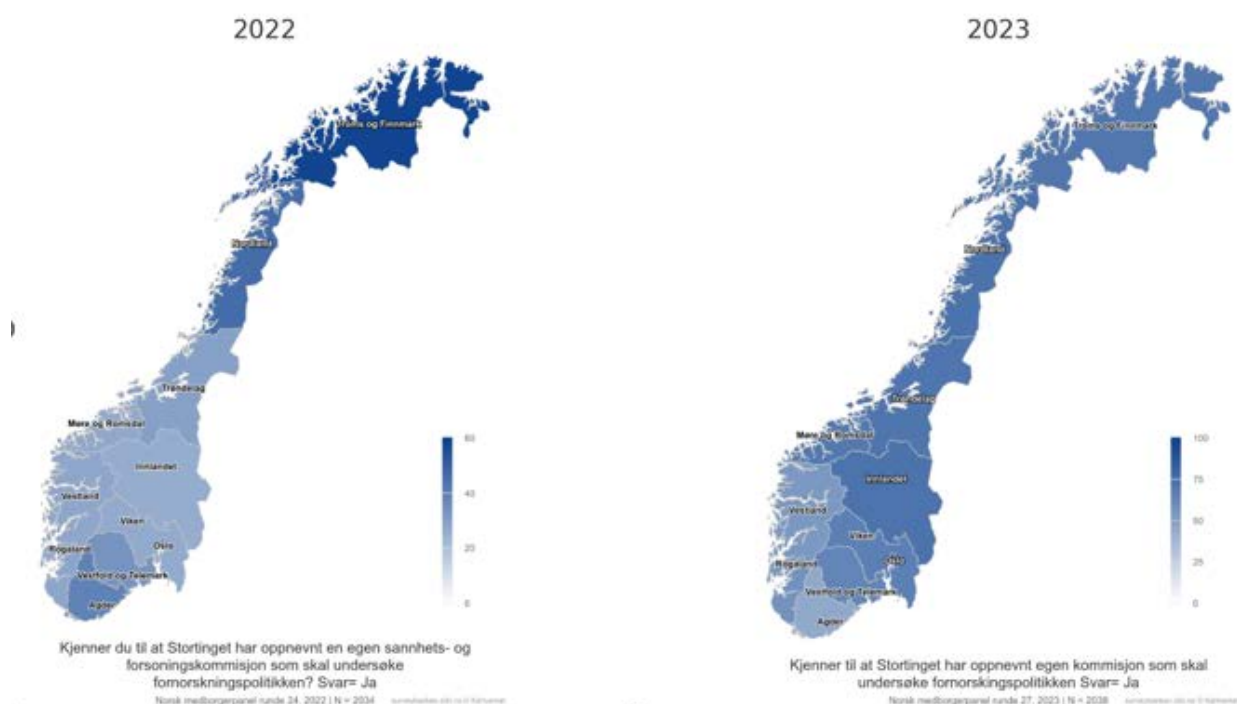
4.4 Diehtu duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra

Dáhtat addet erenoamáš vejolašvuoda oaidnit movt ássiid diehtu Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra lea áiggiid čađa rievdan. Respondeanttain jerrojuvvui čuovvovaš gažaldat: “Dieđat go ahte Stuoradiggi lea nammadan sierra duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna mii galgá guorahallat dáruiduhttinpolitihka mii lei sápmelaččaid, kvenaid, norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid vuostá?” Nugo oaidnit Figuvra 1:s, de dađistaga šattai álbmogis eanet diehtu kommišuvnna birra. Erenoamážit go raporta almmuhuvvui geassemánu 2023 ledje ássit nu oahppásat kommišuvdnii, ahte badjel 60 proseantta dihte dan. Skábmamánu 2023 dat njeijai 50 prosentii. Lassáan mediagokčan raportaalmuheami oktavuodas orru lunddolaš čilgehussan dan alimus dássái geassemánu 2023 ja orro leamašan sullii seamma mađe skábmamánu maiddái seamma jagi.

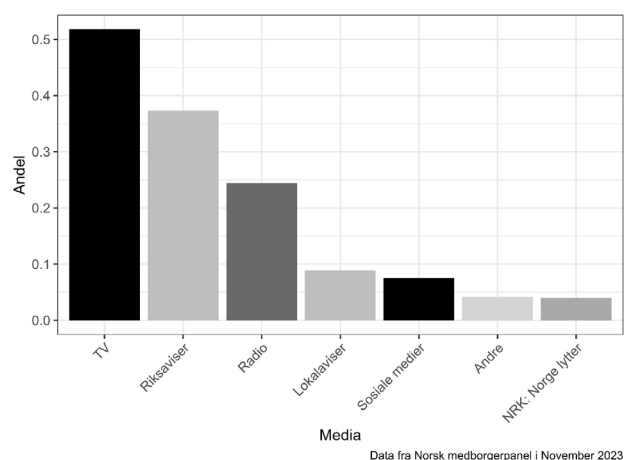
Figuvra 1 – Ássiid diehtu duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra, 2021-2023

Nubbi miellagiddevaš oassi dás lea movt geográfalaš erohusat leat rievdan. Jagis 2022 dihte eanas dušše Romssas ja Finnmárkkus kommišuvnna birra (geahča figuvra 2). 2023:s lea ollu dássedeappot geográfalaččat. Dan čájehit Skogerbø et al mediaanalysat (2025) mat čájehit ahte leat eanas dušše sámi, kvena, báikkálaš ja regionála mediat Davvi-Norggas mat gokčet kommišuvnna barggu. Riikkadásis lei unnán beroštupmi, earret áviissain Klassekampen ja Vårt Land. Easkka 2023:s lassánii muhtin muddui riikkaviidosáš mediain beroštupmi, masa jáhkkeimis Alimusrievtti Fosen-duomu dihte. Fuomášupmi lei stuorimus geassemánu 1. b. go raporta geigejuvvui (Olsen, 2024; Skogerbø et al., 2025; Skogerbø et al., 2024).

Figur 2 – Geográfalaš juohku dan movt ássit dihte DSK birra

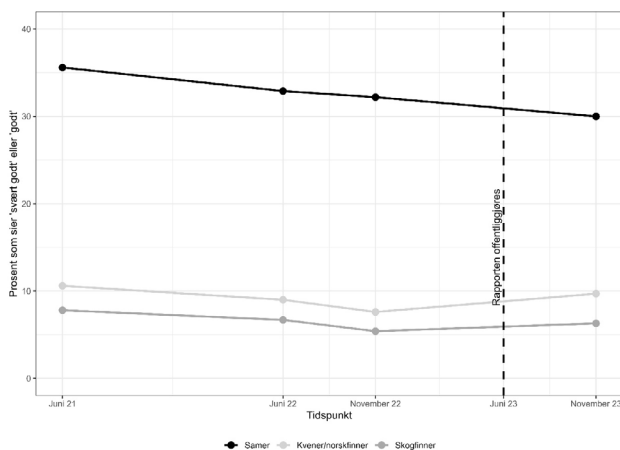
Njukčamánu 2023 jearahuvvui maiddái respondeanttain makkár mediain sii ledje gullan Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra, ja de vástidedje eatnasat TV:s ja riikkaaviissain (gč. figur 3). Dát muitala juoidá das man dehálaččat našuvnnalaš kanálat ain leat ássiide, muhto sáhtta maiddái čilget manin geográfalaččat lei eambo dásedit dat man oallugat dihte Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra 2023:s. Go raporta almmuhuvvui, de oačui dat mearkašahhti fuomášumi našuvnnalaš aviissain ja TV:s mat olahit miehtá riikka. Dat lei veahkkinn dasa ahte álbmot olggobealde Romssa ja Finnmárkku dihte eambo kommišuvnna birra.

Figur 3 – Man stuora oassi lea gullan Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra iešguđetlágan mediain, skábmamánu 2023

4.5 Diehtu dáruiduhttinpolitihka birra

Dehálaš oassi kommišuvnna mandáhtas lei kártet Norgga eiseválddiid politihka ja doaimmaid sápmelaččaid ja kvena/norggasuopmelaččaid ektui (ja mannel lasihuvvojede vel mandáhttii vuovdesuopmelaččat). Gažaldat mii jerrojuvvui lei: “Man bures dihtet du mielas eanas olbmot stáhta aktiiva dáruiduhttinpolitihka birra mii čadahuvvui gitta 1960-logu rádjái dáid joavkkuid [sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid] ektui”. Dás ii bivdojuvvo respondeanta árvvoštallat iežas máhtu, muhto oppalaš álbmoga máhtu. Dakkár árvvoštallamis lea álo dihto eahpesihkarvuotta earret eará danne go olbmuid árvvoštallamiidda ii leat ollislaš geahčadeapmi vuodđun earáid duohta máhtus, muhto fuomášumit ja jurdagat. Mii oaivvildit goitge ahte logut muitalit sullii dan birra maid olbmot duođas dihtet dáruiduhttinpolitihka birra, erenoamážit dan erohusa vuodul mii lea sápmelaččaid ovttá bealde ja kvena/norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid gaska nuppe bealde, nugo mii oaidnit čuovvovaččat. Okta ovdamunni lea ahte vástádusat sáhttet veahkkinn muitalit man olu olbmot dihtet dáruiduhttinpolitihka ja kommišuvnna birra kollektiivvalaš dásis. Váilevašvuotta lea ahte respondeantta iežas máhttodási sáhtta váikkuhit vástádussii, seammás go doaba «eanas olbmot» lea nu eahpečielggas ahte respondeanttat sáhttet dulkot dan iešguđetláhkai.

Figur 4 – Árvvoštallan dan man olu majoritehtaálbmot diehtá dáruiduhttinpolitihka birra mii lei sápmelaččaid, kvenaid/ norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid vuostá

Nugo mii oaidnit figuvrras 4, de lea oalle stabiila dat movt árvvoštallet olbmuid diehtit dáruiduhttinpolitihka birra olles áigodaga. Sullii juohke goalmát olmmoš oaivvilda ahte ássit dihtet «hui bures» dahje «bures» dáruiduhttinpolitihka birra sámiid vuostá. Diehtu dáruiduhttinpolitihka birra kvenaid/ norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid vuostá lea vuollel 10 proseantta. Dát čájeha dan ahte norgalaččat oppalaččat oaivvildit álbmot diehtá oalle unnán dáruiduhttinpolitihka birra.

Vejolaš dulkon das ahte lávdegoddi oaivvilda ahte dát máhttu unnu áiggi badjel, lea ieš dat ahte Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna gávdno. Go álbmot fuobmá ahte dakkár kommišuvdna lea ásaheavvon, de seammás dat sáhtta buktit ipmárdusa dasa ahte dan ásaheavvama lea duogáš - namalassii ahte servodat diehtá beare unnán dáruiduhttinpolitihka birra.

Eará dulkon lea ahte eanet ja eanet respoandantat miedihit ahte eatnasat eai dieđe doarvái olu dáruiduhttinpolitihka birra, eai ge ipmir sámi dilálašvuodaid doarvái bures. Sáhtta maid jurddašit ahte lohkomateriála speadjalastá dan ahte respoandantat ieža oidnet ahte sis ii leat doarvái máhttu ja ahte dat sáhtta vuhttot maiddái das movt árvvoštallet earáid máhtu.

4.6 Majoritehta oaidnu dasa man dehálaš DSK lea ja maid dat mearkkaša seanadeapmái

Panelas lea maid áiggi badjel jerrojuvvon man dehálaš DSK bargu lea. Vástádusat leat čohkkejuvvon tabellii 1. Tabealla čájeha ahte stuora eanetlohku (sullii golmmas njealji jerrojuvvon olbmot) majoritehtaálbmogis oaivvilda ahte kommišuvdna bargu lea dehálaš dahje hui dehálaš. Dat lea alimus dásis skábmamánus 2023, mannet go kommišuvdna bargu lea ovddiduvvon. Dát

govvida ahte stuora eanetlohku álbmogis oaivvilda ahte Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna lea bargan dehálaš barggu.

Tabealla 1: Man dehálaš lea du mielas Stuoradikki duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna bargu/mihttu?⁸(Čájehuvvo proseantaid mielde.)

	li veahášge dehálaš	Unnán dehálaš	Dehálaš	Hirbmat dehálaš
Geassemánu 2021	7	18	40	35
Skábmamánu 2022	6	21	48	25
Geassemánu 2023	8	23	46	23
Skábmamánu 2023	5	18	50	27

Eará gažaldat lei man muddui Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna loahpparaporta váikkuhivččii seanadeapmái. Gažaldatvuorus mii čađahuvvui golggotmánus-skábmamánus 2023:s leat sirren dan gaskkas movt bargu sáhtta veahkkin leat seanadeapmái minoritehtaálbmoga ja stáhta gaskka, ja minoritehtaálbmoga ja majoritehtaálbmoga gaskka. Gávdnosat leat čeahkkáigessojuvvon tabellás 2. Dat čájeha ahte olbmuid leat oalle muddui ovttalágan vuordamušat loahpparaporta oassálastimii seanadeapmái minoritehtajoavkkuid ja stáhta ja majoritehtaálbmoga gaskka. Eanetlohku mii lei birrasiid 60 proseanta oaivvildii skábmamánus 2023:s ahte loahpparaporta sáhtta leat ávkin seanadeapmái. Goitge leat unnán olbmot geat jáhkket ahte dat buori muddui dahje hui ollu lea soabadeami. Dát sáhtta čájehit ahte eanetlohkoálbmot lea mielas, muhto veaháš vuordá das ahte lea go kommišuvdna bargu doarvái dasa ahte olahit soabaheami. Dat sáhtta čájehit ahte majoritehtaálbmot lea posiitiivalaš, muhto vurdet ain veaháš oaidnit leago kommišuvdna bargu doarvái dasa ahte olaha seanadeami.

⁸ «Skábmamánu 2022, geassemánu 2023 ja skábmamánu 2023 lei teaksta gažaldahkii ja ieš dat gažaldat ná: «2018:s ásaheavvama Stuoradikki Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna guorahallan dihte historjjálaš vearrivuoda sápmelaččaid ja golbma minoritehtajoavkkuid vuostá Norggas (kvenat, norggasuopmelaččat ja vuovdesuopmelaččat). Ásaheami ovdal lei digaštallan, sihke siskkáldasat sámi, kvena ja norggasuoma birrasiin, ja bellodatpolitihkalaččat eai lean ovttaoaivilis das man dehálaš dakkár kommišuvdna lea. Okta dain ákkain dasa ahte diktit historjjálaš vearrivuoda orrut vássánáiggis; olmmoš ferte boahit viidáseappot. Okta dain deháleamos bargguin mii Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdnas lea, lea oazžut seanadeami Norggas gaskkal (a) minoritehtaálbmogiid (sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid) ja stáhta, ja (b) gaskkal dáid minoritehtajoavkkuid ja majoritehtaálbmoga. Man dehálaš lea du mielas dát bargu/ mihttu?»

Geassemánu 202 lei jearaldat hábmejuvvon veaháš earáládje - «Stuoradikki nammadii 2018:s Norgga duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna mii galgá kártet dáruiduhttinpolitihka váikkuhusat sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid vejolašvuhtii atnit ja praktiseret iežaset giela, kultuvrra ja árbevirolaš ealáhusgeainnuid. Man dehálaš lea dakkár bargu du mielas?»»

Tabealla 2: Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna loahpparaorta boahhtá leat ávkin olahit seanadeami gaskkal:

	li veahášge	Unnán	Veaháš	Olu	Hui olu
Stáhta ja minoritehtajoavkkuid	6	30	52	11	1
Majoritehtaálbmoga ja minoritehtajoavkkuid	9	34	48	8	1

Tabeallas 3 leat ráhkadan jienasteddjiid gaskameari (skábmamánu 2023) juohke stuoradiggebellodahkii mii čájeha sin oainnu man dehálaš DSK bargu lea ja sáhtta go dat buktit seanadeami stáhtain.

Tabealla 3: Oaidnu Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna dehálašvuhtii ja dasa man ávkkálaš lea seanadeapmái, juhkkajoavvun politihkalaš bellodagaide. Skábmamánu 2023

Bellodatváljen	DSK dehálašvuhta (1-4) ⁹	Jáhkku dasa ahte DSK sáhtta leat ávkin oazžut seanadeami stáhtain (1-5) ¹⁰
Sosialisttalaš Gurutbellodat	3,4	2,9
Birasbellodat Ruoná	3,4	2,8
Rukses	3,4	2,7
Gurut	3,2	2,9
Risttálaš Álbmotbellodat	3,1	3
Bargiidbellodat	3,1	2,9
Guovddášbellodat	2,9	2,8
Olgeš	2,8	2,6
Ovddádusbellodat	2,6	2,4
Eará	3	2,5
Ii jienastan	2,8	2,5
Ii leat jienastanriekti	3,1	2,9

Oppalaččat ledje gurutbeali jienasteaddjit, nugo Birasbellodat Ruoná (3,4), Ruksat (3,4) ja Sosialisttalaš Gurutbellodat (3,4), geat atnet DSK eanemus dehálažžan. Gánnáha fuomášit maid ahte dát leat maid bellodagat mat ovtta Gurutbellodagain dájvja daddjojuvvot ruoná, molssaevttolaš ja liberála bellodahkan (Stein, 2023). Olgešbeali jienasteaddjit, erenoamážit Ovddádusbellodaga (2,6) ja Olgeš (2,8), árvvoštallet DSK unnimus dehálažžan. Dat mii gullá dan jáhkku ahte DSK sáhtta leat ávkin seanadeapmái, de ii leat makkárga čielga bellodatpolitihkalaš earru, muhto gaskamearálaččat de vástidit dan oppalaččat unnibun go dehálašvuoda árvvoštallama. Oppalaččat de leat eanas bellodagaid jienasteaddjit sullii 2,9, mii vástida vástádussii «veaháš», ja Ovddádusbellodaga jienasteddjiin (2,4) lea unnimus jáhkku dasa. Sii guđet eai jienastan dahje geain ii leat jienastanriekti, leat lahka gaskameari, muhto sis lea veaháš unnit jáhkku kommišuvnna ávkái.

⁹ 1= li dehálaš veaháš ge, 2= Unnán dehálaš, 3= Dehálaš, 4 = Hirbmat dehálaš

¹⁰ 1= li veahášge, 2= Unnán, 3= Veaháš, 4= Olu, 5= Hui olu

4.7 Luohttevašvuhta ja seanadeapmi

Politihkalaš luohttevašvuhta (dás leat luohttevašvuhta Stuoradiggái ja luohttevašvuhta Norgga politihkkáriidda mihtiduvvon oktan) lea dehálaš fáktor dasa ahte lea jáhkku seanadeapmái ja dan oidnui man dehálaš kommišuvnna bargu lea. Luohttamuš Stuoradiggái sáhtta váikkuhit dasa movt majoritehtaálbmot árvvoštallá eiseválddiid čuovvoleami maŋnel DSK. Vaikko mis ii leat dás vejolašvuhta geahččat politihkalaš luohttamuša iešguđet čearddalaš duogáža olis, de lea jáhkehahtti ahte sáhttet leat erohusat majoritehtaálbmoga ja eará joavkkuid politihkalaš luohttamuša gaskkas. Kommišuvdna lea giedahallan áššiid mat gusket politihkalaš luohttamuššii ja váilevaš luohttamuššii eiseválddiid ja minoritehtajoavkkuid gaskkas (gč. DSK 2023, kap. 11, 12, 17, 20 & 24). Kommišuvdna čájeha ahte lei ge heahti heajos luohttamuša dihte sápmelaččaid ja stivrejeaddjiid gaskkas mii šattai vuodđun dasa mii šattai ođđa stáhtalaš sámpolitiikka (DSK 2023, 266-269). Dáruidehttinpolitihkka čuoza sápmelaččaide ja našuvnnalaš minoritehtaide, ii ge leat čuočcan majoritehtaálbmoga vuoigatvuhtii hupmat iežaset giela, eallit dáčča kultuvrras ja atnit eatnamiid ja luondduriggodagaid.

Guorahallan dihte movt majoritehtaálbmoga luohttamuš lea go lea sáhka DSK dehálašvuodas ja jáhkku ahte šaddá seanadeapmi, de leat ráhkadan indeaksavariábela mii mihtida oppalaš politihkalaš luohttamuša skálas 1 rájes gitta 5 rádjái, go leat ovttahttan guokte gažaldaga: “Oppalaččat, man muddui lea dus luohttamuš Norgga politihkkáriidda?” ja “Man muddui lea dus luohttamuš Stuoradiggái?”

Juohke gažaldat mihtiduvvui álgoálggus skálain 1 rájes 5 rádjái, mas 1 mearkkaša “hui unnán” ja 5 mearkkaša “hui ollu”. Politihkalaš luohttamuša indeaksačuoggaid submi juohke respondeanta nammii šaddá ná: Politihkalaš luohttamuš = (Gažaldat 1 + Gažaldat 2)/2.

Regrešuvnamodeallat váldet vuhtii ahte leat mánga fáktora mat sáhttet váikkuhit dasa movt iešguđetlágan olbmot gehččet iešguđet áššiid. Dát lea statistihkalaš metoda mii čájeha movt iešguđetlágan duogášvariábeliid - nugo politihkalaš luohttamuš ja sohka bealli - gullet oktii oainnuin seanadeapmái. Tabealla 4 čájeha estimáhtaid ja násttit mitalit statistihkalaš signifikánssa. Modelleremis leat maid dárkkistan respondeanttaidoahppodási (juhkon golmma kategorijai; 1= li makkárga oahppu, 2= Dušše joatkaskuvla, 3= Allaskuvla/universitehta), sohka bealli, ahte leago respondeanta norgalaš¹¹ ja su agi.

¹¹ Variábel *Dáčča* lea biddjojuvvon ovtta jearaldahkii mas respondeanta lea russen ruvttu mas čuožžu dáčča, muhto mas respondeanta sáhtii russet mánga ruvttu (maiddá sápmelaš) čuovvovaš gažaldagas: Olbmuin leat iešguđetlágan duogážat. Manin don anát iežat?

Tabealla 4: Regrešuvnamodeallat			
	Sorjavaš variábel:		
	Seanadeapmi stáhtain	Seanadeapmi majoritehtain	Kommišuvnna barggu dehálašvuohta
	(1)	(2)	(3)
Politiikalaš luohhtámuš	0.25***	0.16***	0.14***
	(0.02)	(0.02)	(0.02)
Oahppu	-0.05	-0.06	0.02
	(0.03)	(0.03)	(0.03)
Nissonolmoš	0.25***	0.25***	0.33***
	(0.04)	(0.04)	(0.04)
Dáčča	0.09	0.05	0.03
	(0.06)	(0.06)	(0.06)
Ahki	-0.02	-0.01	-0.04
	(0.03)	(0.03)	(0.03)
Constant	2.01***	2.14***	2.46***
	(0.12)	(0.13)	(0.12)
Observašuvnnat	1,588	1,565	1,789
R ²	0.11	0.06	0.07
Adjusted R ²	0.11	0.06	0.07
Residual Std. Error	0.70 (df = 1582)	0.74 (df = 1559)	0.76 (df = 1783)
F Statistic	40.06*** (df = 5; 1582)	19.26*** (df = 5; 1559)	27.22*** (df = 5; 1783)
Note:	**p<0.05; ***p<0.01		

Modeallat čájehit ahte politiikalaš luohhtámuš lea áibbas guovddážis, maiddái go dárkkista daid eará fáktoriid ektui, das ahte leago respondeanttain jáhkku dasa ahte DSK sáhtta buktit seanadeami stáhtain (modealla 1), seanadeami majoritehtain (modealla 2) ja man muddui kommišuvnna bargu lea dehálaš (modealla 3). Dát oktavuodát leat hui nannosat ja dat čájeha man dehálaš politiikalaš luohhtámuš lea buot dáin surggiin Duohtavuodá- ja seanadankommišuvnna oktavuodas. Maiddái sohkaheallii lea mearkkašahhti variábel ja čájeha ahte nissonolbmot leat eambbo positiivvalaččat go dievdoolbmot, sihke das mii guoská jáhkku seanadeapmái ja DSK mearkkašupmái. Go politiikalaš luohhtámuš dárkkistuvvo, de eai leat mearkkašahhti erohusat oahpu, čearddalaš duogáža, ii ge agi ektui. Eai ge leat geográfalaš erohusat.

4.8 Hehttehus seanadeapmái

Dan vuorus mii lágiduvvui geassemánu 2023 jerrojuvvui hehttehusaid birra seanadeapmái. Respondeanttat ožžo olu dieđuid¹² daid iešguđetge áššiid birra ovdal go dat guokte gažaldaga seanadeami hehttehusaid birra jerrojuvvojedje:

1. Duohtavuodá- ja seanadankommišuvnna loahpparaporta berre fátmastit sámi eanavuoigatvuodaid čielggadeami.
2. Fovse-ášši boahdá hehttet sápmelaččaid ja stáhta gaskka seanadeami.

Vástádusat leat čeahkkáigessojuvvon tabeallas 5 ja čájehit ahte eanasoassi respondeanttain oaivvildit goappaš áššiid vejolaš hehttehusan seanadeapmái.

¹² «Dán dálvvi leat mii oaidnán miellačájemiid Oslos dan nu gohčoduvvon Fovse-ášši oktavuodas, 500 beaivvi maŋŋel go Alimusrikti ovttaienalaččat celkkii ahte bieggaturbiinnaid ceggen boazoguhtunguvlui Fovsses Lulli-Trøndelágas rihkku sápmelaččaid olmmošvuoigatvuodaid. Alimusrikti ii leat dette cealkán berre go fápmopárka heaittihuvvot vai ii.»

Tabealla 5: Hehttehus seanadeapmái (proseanttaid mielde)

	Áibbas ovttaoaivilis	Ovtta-oaivilis	Veaháš ovtta-oaivilis	In leat ovtta-oaivilis, in ge eará oaivilis	In leat áibbas ovtta-oaivilis	In ovtta-oaivilis	In veahášge ovtta-oaivilis
Fovse-ášši	9	19	26	28	7	9	3
Sámi eanavuoigatvuodat	17	34	18	16	4	6	6

Dan iskkadanvuorus mii lágiduvvui skábmamánu 2023 jerrojuvvui respondeanttain fápmopolitihka ja Muolkkuid birra. Dás maid ožžo dieduid ášši birra ovdal go ožžo gažaldaga.¹³

Tabealla 6: Hehttehus seanadeapmi, skábmamánu 2023 (proseanttaid mielde)

	Hirbmat stuorrát	Stuorrát	Muhtin muddui	Unnán	li veahášge	In dieđe
Fápmopolitihkka ja Muolkkut	19	29	30	10	4	9

Stuora eanetlohku (78 proseanta) oaivvilda ahte Muolkkut ja fápmopolitihkka sáhttet leat hehttehussan seanadeapmái. Dán guovtti gažaldagas leat veaháš goabbatlágan skálat ja das lea teaksta álggus mii addá dieduid informánttaide, muhto dat sáhtta maid leat veaháš láidesteaddji. Liikká ii leat eahpádus das ahte áššit mat čatnasit elfápmohuksemii ja eanavuoigatvuodaide dagahit riidduid seanadanproseassas. Logut čájehit maddái ahte lea oalle ollu ovttamielalášvuohta das ahte raportii berrešii gullat sámi eanavuoigatvuodaid čielggadeapmi, ja maŋŋel go raporta ovddiduvvui, de čájuhuvvui ahte dat ii lean dahkkon (Josefsen ja Broderstad 2024).

4.9 Digaštallan

Min guorahallamat čájehit ahte majoritehtaálbmoga diehtu duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna birra árvvoštallojuvvui lassánit dan áigodagas go DSK barggai (geahča figuvrra 1). Ii leat hirpmástuhtti ahte diehtu DSK birra árvvoštallojuvvui hui alladin geassemánus 2023 go kommišuvnna raporta almmuhuvvui. Bajimus dásis diđii birrasiid 65 proseanta majoritehtaálbmogis ahte DSK doaimmat ledje jođus. Go dat gahčai veaháš skábmamánu, de dat sáhtta mearkkašit ahte media beroštupmi njiejai.

¹³ «Seammas go Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna raportabargu lea leamaš jođus, lea ráđdehus mearridan politihka maid ollu sápmelaččat leat garrasit cuiggodan. Dát guoská erenoamážit mearrádusaide bieggafápmorusttega huksema oktavuodas Fovsses Trøndelágas ja Equinor rusttega elektrifiserema oktavuodas luonddugássá vuostávdáldima ja prosesserema oktavuodas Muolkkuin Romssas ja Finnmarkkus. Ollu sámít čuoččuht ahte dát elfápmohuksenprošeavttat leat vuostálagaid boazodoaluin dain guovlluin ja nu maddái sápmelaččaid vuoigatvuodaid vuostá beassat doaimmahit iežaset kultuvrra. Man muddui jáhkát ráđdehuse fápmopolitihkka sáhtta hehttet sámiid ja stáhta seanadeami?»

Lea mearkkašan veara ahte stuora oassi majoritehtaálbmogis oaivvilda ahte DSK bargu lea dehálaš. Dat lea buorre vuolggasadji majoritehtaálbmoga ja minoritehtaálbmoga dáhttui seanadit. Lea baicca fuolastahtti dat ahte leat oalle unnán olbmot geat oaivvildit ahte loahpparaporta iešalddis stuorrát dahje hirbmat stuorrát boahda dagahit seanadeami. Nugo čájuhuvvon čuoggás luohttámuša ja seanadeami birra, gč. tabealla 4, de lea politihkalaš luohttevašvuohta daid politihkalaš ášahusaide dat buot deháleamos čilgehus dasa majoritehtaálbmoga jáhkku seanadeapmái ja ahte lea eanet positiiva dasa ahte DSK lea dehálaš, dat lea go sis lea politihkalaš luohttámuš politihkalaš ášahusaide. Dás lea sohkaбелиn mearkkašupmi. Alla politihkalaš luohttámuš orru danne guovddázis go majoritehtaálbmot galgá doarjut politihka ja doaibmabijuid mat ovddidit seanadeami. Dehálaš lea muittus atnit ahte logut eai mital maidege sápmelaččaid ja našuvnnalaš minoritehtaid luohttámuša birra dasa ahte Stuuradikkis lea dáhttu njulget dan vearrivuoda maid dáruiduhttinpolitihkka dagahii dáidda joavkkuide ja mii ain dál čuohcá.

Lea maid mearkkašan veara dat ahte Ovddádusbellodaga ja Olgešbellodaga jienasteaddjit leat eanemus eahpádusas DSK mearkkašahhtivuhtii ja unnimusat jáhkket ahte raporta sáhtttá buktit seanadeami. Ahte FrP jienasteaddjit leat eahpádusas, lea dan dihte go bellodat ii lean mielas kommišuvnna ásaheapmái.

Ovddádusbellodat jienastii dan vuostá ahte Stuoradiggi galggai átnut ándagassii dáruiduhttinpolitihka ovddas, ii ge dorjon Stuoradikki ándagassiiátnuma ja dan čiežanuppeloškái čuoggásaš mearrádusa. Nuppi bealde ges leat árvoliberála bellodagat (SG, BR, Gurut ja Ruoksat). Jienasteddjiid oaivilat speadjalastojuvvojedje buori muddui go Stuoradiggi skábmamánu 2024 jienastii DSK raportta badjel, masa dat njeallje bellodaga main ledje eanemus positiivvalaš jienasteaddjit min iskkadeamis DSK ektui, maiddái jienastedje daid evttohuseid mat fáttmastedje riikkaidgaskasaš eamiálbmotrivttiid ja sápmelaččaid rivttiid eatnamiidda ja čáziide. Baicca Bargiidbellodat, Olgešbellodat ja Guovddášbellodat manne oktii ja dorjo ráddjejuvvon ipmárdusa seanadeamis nugo gielladoaibmabijut, kulturdoaibmabijut, ja mat dagahedje eanetlogu. Dasto lea mearkkašan veara ahte Olgešbellodat, vaikko bellodat, ovttas Ovddádusbellodagain, ii dorjon Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna ásaheami 2018:s, 2023 ášši gieđahallamis manai guovddázii. Dát čájeha ahte bellodatpolitihkalaš preferánsat čilgejit oasi variašuvnnas movt majoritehtaálbmot oaidná dáruiduhttinpolitihka ja DSK.

Dás leat maiddái geahčadan vejolaš hehttehusaid seanadeapmái. Eanet dárkileappot leat mii geahčadan eanavuogiatvuodaid, elfápmohuksemaid Muolkkuiin ja Fovse-ášši vejolaš hehttehusan. Buot golbma ášši čájehit ahte eanetlohku jurddaša ahte dat sáhttet hehttet seanadeami (geahča tabealla 5 ja tabealla 6). Dát govvida movt ain leat mearkkašahtti riiddut sámi servodaga ja majoritehtaservodaga gaskka mat sáhttet dahkat proseassa hui lossadin ovddosguvlui. Áššit nu go Muolkkuid elektrifiseren dahje bieggafápmohuksen leat konkreetta ovdamearkkat áittan sámiid eana- ja čáhcevuogiatvuodaide, dat maid Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna lohka oktan vuogiatvuodaaoassin guovtti oasis. Nággoáššit sisabahkkemiid birra árbevirolaš sámi guovlluin govvidit dan maid kommišuvdna dadjá ahte dákkár áššiin lea leamašan “ollu váddáset čielggadit vuogiatvuodaid” (DSK 2023, 315). Okta gažaldat lea ahte leago vejolaš hupmat seanadeami birra eamiálbmotperspektiivvas, jus stáhta eiseválddit eai leat váldán ovddasvástádusa assimilerenpolitihkas nu guovddáš oasis (gč. Josefsen ja Broderstad (2024) dárkilet digaštallama eamiálbmotperspektiivva birra kommišuvdnaraporttas).

Dehálaš oassi min gávdnosiin lea ahte dušše 1/3 oassi álbmogis dadjá ahte eanas olbmot dihtet dáruiduhttinpolitihka birra sápmelaččaid vuostá ja sullii

10 proseantta das mii guoská dáruiduhttinpolitihkkii kvenaid/norggasuopmelaččaid vuostá (geahča figuvrra 2). Stuora oassi assimilašuvdnapolitihkas guoskkai gillii, kultuvrii, skuvlii ja oahpahussii, namalassii dan maid kommišuvdna gohčoda vuogiatvuodaid giella- ja kulturstoalpun. Dát lea vásáhus maid sámit juogadit eará eamiálbmogiiguin, dahje nugo Gjerpe (2017, 150-165) čállá: “Eamiálbmogiidda miehtá máilmmi, dego sámi álbmogii, leat skuvla ja oahpahus historjjálaččat čadnojuvvon assimileremii.”

Australialaš historihkkár Reynolds čájeha movt dat gávdno *našuvnnalaš jávohisvuohka* Australia historjjá dáfus, mas aborigiinna historjá ja perspektiivvat leat hilgojuvvon skuvllain ja váldoservodagas oppalaččat. Dan su reflekterejeaddji girjjistit *Why Weren't We Told* Reynolds (1999) muitala dan ahte su bajásšaddamis ii oba oahpahuvvon ge Australia eamiálbmogiid kultuvrra ja historjjá birra, ja maiddái movt koloniserenpolitihkka lei dagahan stuora gillámušaid ja vearrivuoda eamiálbmotjoavkkuide. Koloniseren- ja assimilašuvdnapolitihka brutalitehta eamiálbmogiid ektui Austrálias lea earálágan go dat mii dáhpáhuvai Sámis. Muhto dáppe ge mii oaidnit ahte stáhta, ain dál, duvdá sápmelaččaid eret vuogiatvuodaaoamasteaddjin iežaset árbevirolaš guovlluin sisabahkkenpolitihka bokte man ekonomalaš beroštumit hálddašit. Ii leat dušše máhttu ja oahpásmuvvan dasa mii dáruiduhttinpolitihkka lei dehálaš viidáset seanadeapmái joavkkuid gaskka, muhto maiddái máhttu ja ipmárdus dasa manin ja movt dát politihkka beasai doaibmat lea mearrideaddjin viidáset seanadeapmái.

Maid mii leat dás deattuhan lea ahte dáruiduhttinpolitihkas mas ledje ovtta bealis sápmelaččat ja nuppi bealis našuvnnalaš minoritehtat, ledje sihke oktasaš dovdomearkkat, muhto maiddái goabbatlágan sisdoallu. Erohusat čatnasit vuostažettiin dasa maid kommišuvdna gohčoda vuogiatvuodaaoassin eatnamiidda ja čáziide. Dás leat leamaš ja leat ain stuora váikkuhusat sámi eallinvuohkái ja eallinvuodui (Bjørklund 2024; Fjellheim 2024). Gielalaš ja kultuvrralaš ulbmillaš doaibmabijut maid Stuoradikki eanetlohku mearridii, leat dehálaččat dáruiduhttinpolitihka čoaivdimii. Muhto go ii čálmmustahte eatnan- ja čáhceváttisvuodaide mat leat eamiálbmotipmárdusa guovddázis, de eai oro seanadanproseassat ja bohtosat maid vuostá barget leamen doarvái buorit.

Min gávdnosat čájehit ahte ii leat doarvái máhttu dáruiduhttinpolitihka birra sápmelaččaid vuostá eamiálbmogin, ii ge našuvnnalaš minoritehtaid vuostá Norgga majoritehtaálbmogis. Doaibmabijuid čuovvulemis ja ođđa doaibmabijuid bargguin, de lea ge juste loktanan máhttu majoritehtaálbmogis guovddáš oassi das mii sáhtttá leat veahkkin nanneme seanadanbarggu, nu movt earret eará boahtá ovdán kommišuvnna raporttas (geahča earret eará DSK

2023, 652-653). Máhttu lea eaktu ipmárdussii ja sáhtta veahkkinn ovddidit eambo informerejuvvon luohhtevašvuoda álbmogii politihkalaš mearrádusaid birra ja doaibmabijuid birra sápmelaččaid ja našuvnnalaš minoritehtaid guovdu. Dás berre máhttogaskkusteapmi čielggadit dan ahte vaikko lei ge oktasáš gielalaš ja kultuvrralaš dáruiduhttin sápmelaččaid ja našuvnnalaš minoritehtaid vuostá, de dat ii leat leamašan identtalaš (gč. DSK 2023, 315). Dasa lassin berre stáhtalaš ideologiiija mii lei dáruiduhttinpolitihka vuodđun, šaddat eksplisihhta oassin dáruiduhttinpolitihka sisdoalu ja váikkuhusaid gaskkusteamis. Dat guoská erenoamážit dasa mii čilgii sápmelaččaid eananvuoigatvuodaid massima ja dan vuhkii movt dat ain dál vuhtto almmolaš mearrádusain sisabahkkemiid birra sámi árbevirolaš eananguovlluin.

Konklusuvdna

Dát dutkamuš čájeha ahte majoritehtaálbmoga máhttu Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna (DSK) birra lassánii kommišuvnna doaibmaáigodagas mearkkašahtti láhkai, eanemusat lei loahpparaportta almmustahttima áiggi geassemánus 2023. Seammás čájehit gávdnosat ahte lea ain unnán máhttu dáruiduhttinpolitihka birra, erenoamážit kvenaid/ norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid ektui. Vaikko stuora eanetlohku oaivvilda ahte DSK bargu lea dehálaš, de eai leat respondeanttat liikká sihkkarat das maid bargu addá. Dát guoská erenoamážit daid joavkkuide majoritehtaálbmogis main lea unnán politihkalaš luohhtámuš Stuoradiggái. Dát joavkkut main lea alla politihkalaš luohhtámuš, leat maiddá dat mat leat eanemus eahpádusas DSK:i ja geat vástidit vuolimus bohtosiiguin das ahte jáhkhet go seanadeapmái.

Majoritehta politihkalaš luohhtámuš orru leame mearrideaddjin dasa ahte lea go olbmui jáhkku seanadanprosessii. Dát čájeha ahte luohhtámuš politihkalaš ášahusaide lea guovddázis jus seanadanbargu galgá lihkostuvvat. Vai seanadeapmi sáhtta lihkostuvvat, de fertejit maiddá Stuoradikki ja Norgga eiseváldiid doaimmat leat vuoiggalaččat sidjiide geat leat gillán vearrivuoda. Danne lea ágga deattuhit man dehálaš lea politihkkáriid ja earáid rolla hukset ja nannet luohhtámuša politihkalaš ášahusaide. Bellodatpolitihkalaš ovdamunit váikkuhit maiddá oainnuide DS:s, mas mii oaidnit ahte árvoliberála bellodagaid jienasteaddjit dorjot seanadanbarguid stuorát muddui go olgešbellodaga populisttalaš jienasteddjiid gaskkas.

Viidáseappot čujuha dutkamuš dasa ahte konkrehta áššit nugo fápmohuksen, sámi eananvuoigatvuodát ja Fovse-ášši adnojuvvojit mearkkašahtti hehttehussan seanadeapmái. Dát áššit čájehit movt seanadanproseassa sáhtta jávkat dálá, ođđa dahje čoavddekeahtes riidduid duohkai. Sii

deattuhit maiddá dárbbu sámi vuoigatvuodabargui ja vuoigatvuodaid čielggadeapmái politihkalaš ja juridihkalaš mearkkašumis, ja maiddá guhkesáiggi ja fátmasteaddji barggu majoritehtaálbmogis. Nugo dás čájehuvvo, de lea luohhtámuš politihkalaš ášahusaide deatalaš. Das movt dát gieđahallet sámi vuoigatvuodaid ja perspektiivvaid, bohtá leat stuora mearkkašupmi go galgá hukset máhtu ja ipmárdusa sámi eananvuoigatvuodaášsis.

Jus mii galgat lahkoni duohta seanadeami, de lea systemáhtalaš ja bissovaš bargu dárbbalaš buoridit majoritehtaálbmoga máhtu dáruiduhttinpolitihka ja dan čuovvumušaid birra – sihke historjjálaččat ja otná beaivve. Dát mielddisbuktá ahte galgá váldit duođas našuvnnalaš jávohisvuoda ja diehtováilevašvuoda, ja ovddidit doaibmabijuid mat sihkkarastet ahte majoritehtaálbmot ii bisán passiiva geahččin, muhto aktiivvalaš oasseváldin soabadanproseassas.

Ovddidan dihtii máhtu dáruiduhttinpolitihka birra ja lasihan dihtii ipmárdusa das ahte lea dárbu seanadeapmái majoritehtaálbmoga gaskkas, evttohii kommišuvdna viiddis vuoruhemiid gaskkusteamis ja máhttohuksemis, mat ledje jurddašuvvon majoritehtaálbmogii. Seamma guoská oahpahussii sámi ja kvena áššiid birra skuvillas, sihke viidodaga ja perspektiivvaid mánggabealatvuoda dáfus. Ulbmil lea sihkkarastit ahte bohttevaš buolvvat ožžot eambo ollislaš ipmárdusa Norgga mánggakultuvrralaš historjjás. Muhto dát doaibmabijut eai váikkuat dáruiduhttinpolitihka čuovvumušaide sámi vuoigatvuodaide eananvuoigatvuodaoasis. Stáhta aktevrat fertejit váldit mielde doaibmabijuid politihka hábmemis ja konkrehta soabadanbarggus mat sihkkarastet guovlluid ja resurssaid geavaheami mat leat vuodđuduvvet eamiálbmotvuoigatvuodaide.

Dasa lassin mii oaivvildit ahte lea dárbu ođđa álbmotiskkademiide vai sáhttit čuovvut álbmoga máhtu ja guottuid ovdáneami maŋgel go Duohtavuoda- ja seanadankommišuvdna lea gárven barggu. Lea dárbbalaš ahte álbmogis lea máhttu dáruiduhttinpolitihka ja seanadanbarggu birra, sihke majoritehtaálbmogis ja sápmelaččain ja našuvnnalaš minoritehtain. Dakkár ođđa máhttovdáneapmi attášii liibba guorahallat guhkesáiggi váikkuhusaid seanadanbarggus mii lea čadnon beroštupmái ja dihtui. Vaikko sámediggeválljenprošeakta (2025-2029) áigu čadahit ráddjejuvvon iskkadeami das, ovttaš UiT dáhtačoaggimiin majoritehtaálbmogis, de berrejit dakkár jahkasaš dáhtačohkkemat čadahuvvot, áinnas Disscore panelaiskkademiin.

Rávvagat:

- Duohtavuodá- ja seanadankommišuvdna juohká giela ja kultuvrra ovtta vuoigatvuodáaoassin, ja eatnamiid ja čáziid nuppi vuoigatvuodáaoassin, ja dan berre bidjat vuodđun politihkalaš seanadanbargui.
- Dakkár seanadandoaimmaid dárbu, maiguin dustet dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid eatnamiid ja resurssaid stivremis ja geavaheamis, ferte dovddastuvvot.
- Dan oasi eatnamiid ja čáziid birra ferte geahččat Stuoradikki ovddeš mearrádusaid vuodul sámi eanavuoigatvuodaid ja resursageavaheami ja almmolaš areálageavaheami birra, ja doaimmahuvvot eamiálbmotvuoigatvuodaid vuodul.
- Berre jeavddalaččat čadahit álbmotiskkademiid majoritehtaálbmoga máhtu ja diehtodárbbu birra, guottuid, vuordámušaid birra ja beroštumi birra seanadanbargui.

Referánssat

- Bjørklund, I. (2024). Den norske kolonialismen i Sápmi – metafor eller realitet? *Nytt norsk tidsskrift*. Ss. 222-234. <https://doi.org/10.18261/nnt.41.3-4.3>
- Broderstad, E. G. & Josefsen, E. (2023). The Norwegian TRC: Truth, reconciliation, and public engagement. *International Journal on Minority and Group Rights*, 31(2), 205-232. [oi:10.1163/15718115-bja10120](https://doi.org/10.1163/15718115-bja10120)
- Dancy, G. & Thoms, O. T. (2022). Do truth commissions really improve democracy? *Comparative political studies*, 55(4), 555-587. <https://doi.org/10.1177/00104140211024305>
- Fimreite, A. L. & Ivarsflaten, E. (2022). Nye perspektiver på det norske demokratiets kjerneinstitusjoner. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, (4), 129-136. <https://doi.org/10.18261/nst.38.4>
- Fjellheim, E. M. B. (2024). Resisting unfinished colonial business in southern saami reindeer herding landscapes: struggles over knowledges, worldviews, and values. Ph.D. UiT The Arctic University of Norway, Faculty of Humanites, Social Sciences and Education, Sámi Dutkamiid Guovddáš.
- Gjerpe, K. K. (2017). Samisk læreplanverk – en symbolsk forpliktelse? En begrepsanalyse av det samiske innholdet i Læreplanverket Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet Samisk. *Nordic Studies in Education*, 37(3-4), 150-165.
- Habbestad, A. D. (2023). From ideas to final mandate: An analysis of the process of formulating the Norwegian TRC mandate and the idea [UiT Norges arktiske universitet].
- Innst. 30 S (2024-2025) Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2024-2025/inns-202425-030s/?all=true>
- Innst. 408 S (2017-2018) Innstilling fra Stortingets presidentskap om mandat for og sammensetning av kommisjonen som skal granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2017-2018/inns-201718-408s/?all=true>
- Innst. 493 S (2016-2017) Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om representantforslag om en sannhetskomisjon for fornorskingspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2016-2017/inns-201617-493s/?all=true>
- Josefsen, E. & Broderstad, E.G. (2024). Hvordan forstå fornorskingspolitikken formelle slutt punkt? *Heimen* Vol.61, utgave 4, 311-328. <https://doi.org/10.18261/heimen.61.4.4>
- Olsen, K. (2024). The Relation of Civil Society to the Norwegian TRC-Process in the Light of TRUCOM Research: A Reconciliation without the Majority? I L. M. Skum, J. Klaasen, B. Krukpa & R. Aldred (Red.), *Cultivating Transformative Reconciliation. Are TRC Processes Enough?* (s. 173-191). Pickwick Publications.
- Representantforslag 30 S (2016-2017) Representantforslag om en sannhetskomisjon for fornorskingspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge
- Reynolds, H. (1999). *Why weren't we told?: A personal search for the truth about our history*. Penguin, Melbourne. DOI:10.1111/j.1467-842X.1999.tb01559.x
- Skogerbø, E., Habbestad, A. D., Fjærli, M. R. & Josefsen, E. (2024). Sannhets- og forsoningskommisjonen i mediene. *Mediehistorisk tidsskrift*, 21(2), 12–39.
- Skogerbø, E., McCallum, K. & Dreher, T. (2025). Overshadowed voices in media reporting on truth-telling commissions. *Media, Culture & Society*, 01634437241276125.
- Skaar, E. (2018). Transitional justice for human rights: The legacy and future of truth and reconciliation commissions. *International Human Rights Institutions, Tribunals, and Courts. International Human Rights*, 1-21. https://doi.org/10.1007/978-981-10-4516-5_15-1
- Stanton, K. (2011). Canada's Truth and Reconciliation Commission: Settling the Past? *International Indigenous Policy Journal*, 2(3), 1–18. <https://www.jstor.org/stable/48766832>
- Stein, J. (2023). Blir norsk politikk GAL ? – Norske valg og partier sett gjennom et europeisk perspektiv. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 39(1). <https://doi.org/10.18261/nst.39.1.3>
- Sannhets- og forsoningskommisjonen. (2023). Sannhet og forsoning: Grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. (Dokument 19 (2022–2023)). <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/dokumentserien/2022-2023/dok19-202223.pdf>